

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XXXIII. De physiologiâ, geographiâ, & astrologiâ: ubi variæ ostenduntur temporis distinctiones.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

Et aquam superatura. Aquarum superatio jam dudum fuit in diluvio: nec ulla amplius futura. Mundum quia ἀφροπον crediderunt, idem de ignis superatione eos sensisse puto, quod Græcorum Latinorumque sapientes: de quibus ita Cicero, in secundo de naturâ deorum: *Ex quo eventurum nostri putant id, de quo Panætium adubitare dicebant; ut ad extremum omnis mundus ignesceret; cum, humore consumto, neque terra ali possit, neque remeare aër: cuius ortus, aquâ omni exhaustâ, esse non possit. ita relinqui nihil præter ignem: quo rursus animante, renovatio mundi fieret, atque idem ornatus oriretur.* Certè inter Christianos etiam theologos nunc sunt, qui mundum igni non omnino absumptum, sed tantum purgatum iri arbitrentur. Cui sententiæ magorum quoque theologia convenire videtur. ex quâ ita Plutarchus, in libro de Iside: τῆς ἢ γῆς ἀπὸ πῦρος καὶ ὕδατος ἵσταντο, ἕνα βίον ἔμεινεν ἀπὸ τῆς ἀφροπον μακαρίων καὶ ὁμογενῶσαν ἀμάρτων ἡμῶν. id est: *Terrâ aquabili & planâ factâ, unam vitam, unamque civitatem ac rempublicam beatorum hominum universorum, unâque linguâ utentium, fore.* Hactenus igitur gentium theologiam, de mundi & hominis creatione, statu, atque conditione, repetiisse sufficiat.

CAPVT XXXIII.

De physiologiâ, geographiâ, & astrologiâ: ubi varia ostenduntur temporis distinctiones.

THEOLOGICA, & historica, de mundi, angelorum, hominisque creatione, 20
statu, & conditione, postquàm absolvimus, reliquum est, uti de physiologiâ, geo-
graphiâ, & astrologiâ pauca quædam dicamus.

Cæsar, dicto sæpius comment. VI, de Gallorum Druidis ita tradit: *Multa prætereà de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum naturâ disputant, & juventuti transdunt.* Mela, lib. III, cap. 11: *Habent tamen & sacundiam suam, magistrosque sapientia Druidas. Hi terræ mundique magnitudinem, & formam, motus cæli ac siderum, scire profitentur.* Cicero, de divinatione lib. I: *Et in Galliâ Druides sunt. è quibus ipse Divitiacum Aedum cognovi; qui & naturæ rationem, quam physiologiam Græci adpellant, notam esse sibi profitebatur.* Hæ quoque philosophiæ partes non à Gallis demum in Galliâ, aut à reliquis Celtis in antiquissimâ illâ Celticâ fuerunt repertæ; sed ab ipso jam inde ADAMO, 30
primisque ejus posteris exortæ; postque terrarum inundationem unâ cum Celtarum gente in Celticam delatæ: quemadmodum ex eadem etiam origine ad alias quoque gentes promanarunt. Adamus autem earum doctrinam scientiamque habuit, cum reliquâ sapientiâ, de quâ hactenus disertum, ab ipso DEO, rerum omnium auctore; ut supra, cap. XXI, dictum est. unde & Aegyptii à suo Theuth, & Græci, Latini, Gallique, & aliæ gentes, à Mercurio artium inventionem sese habere prædicarunt. De rerum igitur naturâ quum multa Galli, teste Cæsare, disputaverint; eadem ferè eos disputasse atque sensisse, quæ Græci, Latini, Aegyptii, Indi, & alii populi, haud dubium est. De terrarum quoque ac mundi magnitudine, & formâ, quum multa disputaverint; eadem haud dubiè de his statuerunt, quæ prædicti populi. Strabo, lib. XV ita de Indis, ex relatione Megasthenis: Περὶ πολλῶν ἢ πῆς 40
ἔλλαν (ὁ ὁμοδοξῶν· ὅτι ἡσπληνὸς ὁ κόσμος, καὶ φθαρτὸς, καὶ σφαιροειδὴς· γῆ δὲ ἐν μέσῳ ἰδρυμένη) & πικρῶς. id est: *De multis eos cum Græcis sentire: ut, mundum ortum habuisse, interiturumque, & esse rotundum. terram verò in medio universi esse positam.* Plinius, lib. II, cap. II, de ejusdem mundi formâ: *Formam ejus, in speciem orbis absoluti, globatam esse, nomen in primis, & consensus in eo mortalium, Orbem adpellantium, sed & argumenta rerum docent.* Sed & de cæli siderumque motu multa quæ disputarunt, eadem, aut similia haud dubiè fuerunt, quæ de his Indi, Græci, Aegyptii, Aethiopes, & Assyrii tradiderunt. quidpe astrologiam quoque à primo mortalium Adamo profluxisse, quem Zoroastrem adpellavit Oriens, supra, cap. XXI, dictum est. Adamus verò ab ipso eam, ut reliqua, habuit Deo. unde Aegyptii, à suo Theuth eam se accepisse, prædicarunt, testibus, Platone in Phædro, Diodoro lib. I, Strabone lib. XVII. 50
Verba divi Mosis, in lib. genef. cap. I, vers. XIV, sunt hæc: *Postea dixit Deus: Sunt luminaria in expanso cæli, ad distinctionem faciendam inter diem & noctem; ut sint in signa tum tempestatibus, tum diebus, & annis.* Si sidera Deus in eum condidit finem, uti & annos, & annorum parteis, id est, menses, atque dies distinguerent; non sibi, ut qui his signis opus minimè habebat; sed mortalium generi, quod mox conditurus erat: haud dubiè conditarum rerum usum primo mortalium Adamo exposuit. Postmodum verò, ut deorum hominisque primam originem, sacrorumque institutum, sic astrologiæ quoque inventum sibi suoque solo quæque gens adscripsit: quod de Aegyptiis, de Aethiopicis, de Babyloniis, de Persis,

Perſis, de Baſtris, de Scythiſis Caucaſi incolis, paſſim Græcorum Latinorumque teſtantur libri. Verum ex ſiderum uſu quantum Germani noſtri, vel univerſi pariter Celtæ, ad poſteriora ſæcula retinuerint, diſpicere laboris fuerit pretium. Moſes, in geneſi, cap. 1, verſiculis quinque prioribus: *In principio creavit Deus cælum & terram. Terra autem erat res informis, & inanis: tenebræq; erant in ſuperficie abyſſi; & ſpiritus Dei incubabat ſuperficie aquarum. Tum dixit Deus; Eſto lux. & fuit lux. viditq; Deus lucem hanc eſſe bonam. & diſtinctionem fecit Deus inter hanc lucem, & tenebras. lucemque Deus vocavit Diem; tenebras verò vocavit Noctem. Sic fuit veſpera, & fuit mane diei primi. Et poſteà, v. xvi: Fecit Deus duo illa luminaria magna: luminare majus, ad præfecturam diei; & luminare minus, ad præfecturam noctis; & ſtellas. Cicero,*
 10 *de naturâ deorum: Fuit quadam ab infinito tempore aternitas, quam nulla temporum circumſcriptio metiebatur. & poſteà: Sæcula dierum noctiumq; numero, annis curſibus, conſciuntur. Et lib. 11: Solis, & luna, reliquorumque ſiderum curſus demeriri maturitates temporum, & varietates, mutationeſq; cognovimus. quæ ſi hominibus ſolis nota ſunt; hominum cauſâ facta eſſe, judicanda ſunt. Diogenes Laërtius, lib. 111, in vitâ Platonis: χρόνον τε φησὶ εἶναι τὴν αἰδίαν. καὶ κείνον μὲν αἰὲν ἰδόντων ἢ τὴν ἕρποντα φησὶν, χρόνον εἶναι. καὶ τὴν ἡμέραν, ἢ μὲν αἰὲν, καὶ τὸ πᾶντα πάντα, χρόνον μὲν εἶναι. id eſt: Tempusque ſempiterni imaginem fuiſſe. illud ſemper manere: cæli verò motum temporis eſſe. noctem enim & diem ac menſem, & huiusmodi cetera omnia, eſſe temporis parteis. Alciconis introduct. in Platoniam philoſophiam, cap. xiv: Εὐήμερον τε ἢ ὁ θεὸς καὶ ἀσέρεος τε ἢ ἀσέρεος. Ἐτέτων τὰ μὲν ἀπὸ ἀπληθῆ, χρόνον ἔργον τε καὶ νυκτὸς, πάμπαν οὐκ ἔστι τῶν πᾶντων. τὰ δὲ εἰς ἡμέραν ἀρῶμεν ἢ χρόνον, καὶ δείξιν τὸ ὄντως, ἐπὶ τῶν ὄντων. ἢ λι. μὲν ἡμερον δὲ πᾶντων, δείκνυς τε καὶ φάριν τὰ σύμπαντα. Σελῶν ἢ, ἐν πᾶσι δὲ τῶν θεωρημάτων, ἐνκατὰ τὸ δυναμικόν. οἱ ἄλλοι παλαιῶν ἀναλόγων καὶ μοίρων ἐκαστοῦ ἰδίου. καὶ Σελῶν μὲν μέρους μέτρον ποιεῖ, ἐκπεριελθὼν τὸ ἑαυτοῦ κυκλόν, καὶ καταλαβῶν τὸ ἥλιον ἐν πᾶσι. ἢ λι. ἢ ἐνιαυτῶν. περιελθὼν δὲ τὸ ζώον κυκλόν, πᾶντοὺς τὰς ἡμέρας ἔτρε. οἱ τε ἄλλοι καὶ ἕνα ἕκαστον περιόδοις ἰδίαις κέρων. Hoc eſt: *Stellas præterea & aſtra Deus condidit. & horum quidem alia inerrantia, ad cæli noctisque ornatum: quorum numerus eſt maximus: alia verò ad numeri temporisque originem, & omnium, quæ ſunt, illustrationem, numero vii. Omnium dux eſt Sol: qui illuſtrat, oſtenditq; oculis res omneis. Luna deinde, quod ad poteſtatem, ſecundum obtinet ordinem. ceteri verò planetæ ſecundum proportionem pro ſorte propriâ ſinguli. Ac Luna quidem menſis meſuram conſcit; eo ſpatio circulum abſolvens ſuum; tantog; ſolem complexa: Sol autem anni meſuram;*
 30 *quidæ per Zodiacum diſcurrens circulum, anni complet tempora. ceterorum quoq; ſiderum quodlibet proprios conſcit ambitus. Prima igitur temporis diſtinctio facta eſt per nocteis atque dies. Nox prior die fuit. in principio quidæ. ut primùm Deus cælum & terram condidit. tenebræ terram informem atq; inanem operiebant. quod etiam gentilis cecinit poëta Ovidius, ſub initium l. 1. μελαμορφ. Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan;**

Nec nova creſcendi reparabat cornua Phœbe.

Lux deinde creata eſt. Hinc etiam divus Moſes ipſe noctem diei præmiſit, dicto cap. 1, v. 5: *Sic fuit veſpera, & fuit mane diei primi. & eodem modo deinceps, de reliquis v diebus, verſ. viii, xiii, xix, xxiii, xxxi. Orpheus:*

40 *Κέκλυθι πᾶσιν ἄπαντα, ὅσω τεκλήνατο δαίμων
 Ἐν τε μίης νυκτὸς, ἢ δὲ ἐξ ἐνὸς ἡμέρας αὐτῶν.
 Audi omnem ordinem, quem fabricavit Deus
 Ex unâ nocte, & ex uno die ſimiliter.*

Hefiodus in theogoniâ:

*Ἐκ χάος δὲ Ἐρεβὸς τε μέλαινα τε Νύξ ἐγγίοντο.
 Νυκτὸς δὲ αὐτ' Αἰθήρ τε καὶ Ἡμέρη ἐξέγγοντο.
 Ex Chao Erebusque & nigra Nox geniti ſunt:
 Ex Nocte porro Aetherque & Dies procreati ſunt.*

Hyginus initio operis: *Ex Caligine Chaos, ex Chao & Caligine Nox, Dies, Erebus, Aether. Atque hic mos obſervandi τὸ νυχθημερον, id eſt, ſpatium temporis ex nocte ac die compositum,*
 50 *quod eſt xxiv horarum, à ſolis occaſu ad ſolis occaſum, plurimis poſteà ex Adami traditione manſit mortalibus. De Athenienſibus, antiquiſſimis Græciæ populis, teſtis eſt Plinius, lib. 11, cap. lxxvii; &, ex cuius id Plinius monumentis habuit, Varro apud Macrobiũ, Saturnal. lib. 1, cap. 111. De Numidis, Africâ gente, Nicolaus Damascenus apud Stobæum, in ſermone de legibus & conſuetudinibus: οἱ Νομάδες τῶν λιβύων, ἐπὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ τὴν νύξιν, αὐτῶν ἀρχιμοδοῦσι τὸν χρόνον. id eſt: Ex Africa populis Numide, non dierum, ſed noctium numero tempus ſuum computant. De Celtarum parte multo maximâ Germanis idem refert Tacitus, in libro de Germaniâ. Cœdunt, inquit, niſi quid fortuitum & ſubitum inciderit, certis diebus: cùm aut inchoatur luna, aut impletur. nam agenda rebus hoc auſpiciſſimum*

tiffimum initium credunt. Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant. sic constituunt sic condicunt: nox ducere diem videtur. Hebræi inde dies lunas adpellabant. ut Esdra, lib. 1, c. 1, v. 1, Iosiam immolasse ait pascha Domino quartadecimâ lunâ primi mensis. De aliâ Cætarum parte Gallis sic Cæsar, dicto comm. VI: Galli se omnes ab Dite patre prognatos prædicant. idq. ab Druidibus proditum dicunt. Ob eam causam spatia omnis temporis, non numero dierum, sed noctium finiunt; & dies nataleis, & mensum, & annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur. Druidas carminibus suis cecinisse, Gallos ab Dite prognatos, id equidem faciliè concedo: nam Ditem hunc non esse Plutonem, sed qui antiquissimis mortalibus adpellabatur *Theuth*, *Tit*, *Tuit*, *Zeus*, & *Deus*, id est, rerum cunctarum conditor; à quo etiam Germani sese ortos prædicabant; satis superque supra, cap. 1X, ostensum est. ob eam autem causam tempo-
ris spatia computata fuisse noctium numero, non magis ego de Gallis, quàm de Germanis,
Numidis, Atheniensibus, & Hebræis, crediderim: certumque est, hoc non Druidas pro-
didisse; sed Cæsarem suoapte coniecisse iudicio. Ceterùm eadem consuetudo hodièque
apud Anglos in Britannia vulgari in sermone durat; quum jam pridem in ipsâ terrâ Germa-
niã evanuerit. Germani *ἑβδομάδα*, id est, *septimanam*, patrio sermone vocant *eine woche*, &
variante dialecto, *weeke*: in communi autem loquendi usu dicunt *eine acht tage*; ut & Hi-
spani *ocho dias*, Itali *otto giorni*, Galli *huit jours*. idem temporis spatium Angli, Græcorum
Latinorumque numero observato, exprimunt a *fennight*: quod compositum contractumque
est ex duabus vocibus *seven nights*; quæ Germanis superioribus *siben nächte*, inferioribus *se-
ven nachte*, Latinis *septem nocteis* significant. Germani iterum superiores, duas septimanas
five *ἑβδομάδας* comprehendentes, dicunt *eine vierzehen tage*: inferiores *veertien dage*: Hi-
spani, addentes geminata septimana unum diem (ut antea etiam simplici) dicunt *quinze
dias*; & sic Galli *quinze jours*, Itali *quindici giorni*. idem spatium Angli, duplicato priore
numero, dicunt a *fortnight*: quod itidem compositum contractumque ex duabus vocibus
fourten nights; quæ Germanis superioribus *vierzehen nächte*, inferioribus *veertien nachte*,
Latinis *quatuordecim nocteis* notant. Verùm hæc computandi ratio in duobus tantùm dictis
temporum spatiis apud Anglos observatur. in reliquis, brevioribus juxta & longioribus,
dierum, haud noctium, fit computatio. Ceterùm uti olim Cæta nostri, & Numidæ Afri-
ciani, & Græcorum Artici, & Hebræi, sic hodièque ex antiquissimo illo gentium more,
Bojohæmi, & Poloni, & nonnulli alii populi, à solis occasu ad proximum solis occasum,
diem ducunt: ita, uti horologia ad occasum solis XXIV ictus edant: qui vigesima quar-
tæ horæ, id est, totius diei finem indicant. inde jam unus ictus, id est, prima sequentis diei
auditur hora; quæ eadem prima est noctis. Atque hæcenus de primâ, ac principe conditi
temporis distinctione.

Alia dehinc observatur distinctio, per dierum *septimanas*. Cujus origo talis. Quum
DEUS cælum & terram, & cuncta, quæ iis continentur, intra VI dierum spatium condi-
disset; septimo denique die ab omni opere suo cessavit; diemque illum sacravit: teste Mose,
genef. cap. 11. Sacer uti in posterum idem perpetuò haberetur mortalibus dies, haud dubiè
Adamo præcepit: quemadmodum postea, in lege scriptâ per Mosén, omni populo suo, He-
bræorum genti. Quum autem rerum cunctarum opifex DEUS, intra dictum dierum spa-
tium omnia condere, septimoque tandem die ab omni opere cessare, jam inde à principio
statuisset: septem, inter alia, condidit primaria sidera, eaque errantia, quorum signis præ-
dicti VII dies distinguerentur, septimanaque finiretur; quod haud perinde obscurè indicat
Moses, prædicto in libro, c. 1, v. XIV, & XVI. Ea temporis per septenos dies distinctio omni-
bus postea mortalibus, non tantùm Hebræis, perpetuò observata est. hinc quidpe primus
dies septimanæ, qui primus idem fuit conditi ævi, cognominatus est SOLIS, à maximo om-
nium sidere; secundus, LUNÆ; tertius, MARTIS; quartus, MERCURII; quintus,
JOVIS; sextus VENERIS; septimus atque ultimus, SATURNI. quæ omnia VII side-
rum errantium sunt nomina. Neque enim *χθῆς ἢ πρῶτω*, quod dicitur, hæc VII dierum cog-
nomina orta sunt: sed ab antiquissimis, primisque adeò jam inde sæculis, ad hoc usque æ-
vum, non solum Græcis atque Latinis, aliisque gentibus, sed etiam Germanis nostris, re-
liquisque Celtis observata. De Judæorum gente Dio, lib. XXXVII: τὸ ἡμέραν τὴν ἑβδόμην καλεῖ-
σάντων ἀνεστῆσαν. id est: *Diem, qui Saturni vocatur, religioni habent* & mox: τὸ δὲ ἡμέραν ἑβδόμην
ἀνεστῆσαν τὸς ἐπὶ τὰς παλαιὰς ἀνομασμένους τὰς ἡμέρας ἀνακαθάρσας καὶ ἐπιπέσαν τῶν Αἰγυπτίων, πῆρεσι δὲ καὶ ἐπὶ πέν-
τας αἰθρώπους, ἢ πάλαι ποτὲ, ὡς λόγος εἶπεν, δεξιάδων οἱ γὰρ δεχάται ἑλλωες ἑδαμὴ αὐτῶ (ὅσα γὰρ ἐμὲ
εἶδεναι) ἠπίσαστο. ἀλλ' ἐπιδήξῃ πάντο νῦν τοῖς πάλαισι ἀπασι, καὶ αὐτοῖς ἑωμοῖσι ἑπιχρημάζει, καὶ ἡδὲ τῶν
σφίσι πάτερον τρόπον ἵνα εἶσι, βραχὺ ἢ περὶ αὐτῶν ἀγαλεχθῶσιν βάλωμεν, πῶς τι καὶ ἵνα γέροντων ἕτω τί-
τωται. Hoc est: *Quod autem dies ad VII illa sidera, quos planetas vocant, referuntur, id, ab
Aegyptiis*

Aegyptiis haud ita dudum, ut paucis dicam, institutum, ad omnes pariter homines dimanavit. nam
 priscis Græcis, quantum mihi equidem constat, notus is mos non fuit. Sed quia is nunc omnibus simul
 mortalibus, simulque ipsis Romanis usitatus est, veluti patrio quodam instituto, paucis disseram, quâ
 ratione, & quo pacto ita constitutus sit. Addit hinc rationes duas, è mathematicorum sive
 astronorum disciplinâ desumptas. Verùm non ab Aegyptiorum demum astronomis,
 paullo ante Dionis ætatem, hunc morem fuisse inventum; sed jam inde ab ipso mundi
 primordio primis mortalibus observatum; sacro nos tutius credimus divi Mosis testi-
 monio, simulque reliquorum gentium exemplis, quæ ipse heic citat Dio. Quin jam Ioc-
 10 ferè annis ante Dionem Herodotus hoc adscripsit, ceu antiquissimum institutum, Aegy-
 ptii, lib. II, his verbis: καὶ τὰς ἀλλὰ Αἰγυπτίους ἐστὶ ἐξ ἀρχαίων μὲν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἵερὰν ὅτι ἐστὶ
 id est: Alia insuper ab Aegyptiis sunt inventa; ut, quis mensis, diesque ejus deorum sit. De
 Indis haud obscurum testimonium est apud Philostratum, lib. III, de vitâ Apollonii:
 ubi hæc leguntur verba de Iarchâ, Brachmanum pontifice; φησὶ δὲ ὁ Δάμις, καὶ δαδύ-
 λιος ἐπὶ τῆ ἱέρων τῶ Ἀπολλωνίου δαδύου, τὴν ἐπὶ ἑσπέρων ἀστέρων ἔς Φορβὴν τῆ Ἀπιδάριον ἔξ ἑνα
 πέντε τῶ ὀνόματι τῆ ἡμερῶν. id est: Tradit Damis, Iarcham quoque VII annulos Apollonio dedisse,
 à VII stellis cognominatos. quorum singulis diebus singulis gestabat Apollonius, juxta dierum no-
 mina illos distingvens. Græcis eundem morem fuisse observatum, præter Dionis testimo-
 nium, patet etiam ex Clementis Alexandrini Stromatum lib. VIII; item è Justini Martyris
 apologiâ secundâ; è Sozomeni lib. I, cap. VIII; & ex aliis auctoribus. Apud Justinum, inter
 20 alia, hæc leguntur: τὴν δὲ τῆ ἡλίου ἡμέραν καὶ τῆ πάντων τῶ σωτῆρος ποιήματα, ἐπὶ δὲ πρώτῃ
 ἐστὶν ἡμέρῃ ἐν ἡ ὁ θεός, τὸ σάββατον. Ἐτὶ ἄλλω ἡμέρῃ, ἡ σάββατον ἑσπέρων. id est: Solis die communes
 cætus & conventus facimus; si quidem hæc prima est dies, quâ Deus, caligine dispulsâ, mundum
 condidit. De Romanis ita Isidorus, etymologiar. lib. V, cap. XXX: Dies dicti à diis: quorum no-
 mina Romani quibusdam sideribus sacraverunt. primum enim diem à Sole adpellaverunt; qui prin-
 ceptus est omnium siderum; sicut & idem dies caput est cunctorum dierum; secundum à Lunâ, quæ Soli
 & splendore & magnitudine proxima est; & ex eò mutuatur lumen: tertium à stellâ Martis: quar-
 tum à stellâ Mercurii: quintum à stellâ Jovis: sextum à Veneris stellâ: septimum à stellâ Saturni.
 Idem tradit & Aufonius in eclogario; & Beda in libro de ratione temporum, & item in
 hymnis. Idem Isidorus eodem libro, cap. XXXII: Hebdomada numero VII dierum dicta est:
 30 quorum repetitione & menses, & anni, & sæcula peraguntur. Celtas quoque, & in his maxi-
 mè Germanos nostros, eundem VII dierum observasse ritum, patet vel inde, quòd is
 dies, qui Græcis fuit Ἐρμῶς, Latinis Mercurii, priscis Germanis cognominatus fuit Go-
 dansdagh, & Wodansdagh, à Godan, sive Wodan, eorum deo, qui Græcis Ἐρμῆς, Latinis
 Mercurius; ut suprâ, cap. XXVI, ostensum: & is, qui Græcis τῆ Διὸς, Latinis Jovis, nostris fuit
 Thorsdagh, & Thonarstagh, à Thor, sive Thonar deo, qui Græcorum Διὸς, sive Ζεὺς, & Lati-
 norum Jupiter: & qui Græcis τῆ Ἀφροδίτης, Latinis Veneris; nostris Fridagh, & Fredagh, &
 Frigdagh, à Fria, seu Freâ, sive Friggâ deâ: quæ Græcis Ἀφροδίτη, Latinis Venus. sic deni-
 que & Solis diem nostri dixere Sondagh, à deo Son, qui Latinis Sol: & Lune diem, Manedagh,
 à deâ Mane, quæ μῆνις Græcis & Σελήνη, Latinis Luna. Sed & Sarmatas (qui postmo-
 40 dùm dicti fuere Slavi) sua septimanis distinxisse temporis spatia, indicat haud obscurè Hel-
 moldus, in chronico Slavorum, libro I, capite LXXXIV, his verbis: Accidit, ut in transitu
 veniremus in nemus. illic inter vetustissimas arbores vidimus sacras quercus; quæ dicata fue-
 runt deo terra illius Pronen: quas ambiabat atrium, & sepes accuratior, lignis constructa, conti-
 nens duas portas. præter penateis enim, & idola, quibus singula opida redundabant, locus ille
 sanctimonium fuit universa terra: cui flamen, & feriaciones, & sacrificiorum varii ritus depu-
 tati fuerant. illic enim secundâ feriâ populus terra, cum flamine & regulo convenire solebant, pro-
 pter judicia. En, undenam hæc apud barbaros & veri Dei etiamdum parum gnaros homi-
 nes, Christianorumque religionis, non modò Hebræorum, acerrimos hosteis, secundæ fe-
 rie, id est, diei Luna, perpetua observatio, cum Hebræis, Indis, Græcis, Latinis, Celtisque
 50 communis, nisi ex vetustissimâ illâ omnium gentium consuetudine, quæ originem cepit
 cum ipso simul mundo? Ex hætenus igitur dictis satis jam constat, septimanarum usum
 non post Christianismum tandem Europæis, ut magni docent viri, sed jam inde à primâ
 haud dubiè ex Asiâ in Europam migratione fuisse receptum.

Sed alia hinc rursus temporis distinctio fiebat per mensium spatia. De his ita Censori-
 nus, in libro de die natali: Mensium genera duo: nam alii sunt naturales, alii civiles. naturalium
 species due: quòd partim Solis, partim Lune esse dicuntur. secundum Solem fit mensis, dum Sol
 unumquodq; in Zodiaco orbe signum percurrit. Lunaris est autem temporis quoddam spatium à novâ
 Lunâ. Civiles menses sunt numeri quidam dierum, quos unaquæque civitas suo instituto observat;

ut nunc Romani à Kalendis in Kalendas. Naturales & antiquiores & omnium gentium communes sunt. Julianus in hymno, regi omnium rerum Soli dicato: οἱ μῶνες ἀπαντὶ ἰσὺ τοῖς ἀλλοῖς, αἷς ἔσθ' εἰσὶν, δὸν δ' ἑλπίως ἀρβυμὲν)· μόνος ἡ ἡμῶν & Αἰγύπτιοι πρὸς τὴν Ἡλίαν κινήσας ἐκάστου μετρηθῆναι ἐν αὐτῇ τοῖς ἡμέρας. id est: *Menses omnibus aliis mortalibus, ut breviter dicam, à Lunā numerantur: soli nos atque Aegyptii ad Solis motus cujusque anni metimur dies.* Ergo & Celtæ nostri, secundum Lunæ motus revolutionesque suos computarunt menses. quod equidem ignorare Julianus haud potuit, ut qui diu in Galliâ & ad Rhenum egerat. Facit huc etiam, illud, quod paullo antè ex Tacito adductum: *Cœunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, certis diebus; cùm aut inchoatur luna, aut impletur.* Sed disertum ejus rei testimonium est apud Plinium, lib. xvi, cap. ultimo: ubi de lectione visci apud Gallos loquens; *Petitur, inquit, 10 ante omnia sextâ lunâ; quæ principia mensium, annorumque iis facit, & sæculi, post tricesimum annum.* Sed id ipsum & nomen indicat. nam à Lunæ vocabulo MANA, MANE, MONA, MONE, dictus est Celtis mensis MANAT, MANET, MONAT, MONET: ut & apud Græcos οἱ μῶνες δὸν δ' ἑλπίως & ab eodem vocabulo Latinorum MENSES; ut suprâ, cap. xxvii, ostensum. quo etiam argumento perspicitur, Romanis quoque & Græcis non solares ab initio, sed lunares fuisse menses. Principium igitur mensium non à primo statim, sed à sexto demum novæ lunæ die fecisse Celtas, ex Plinio patet. Ratio ejus rei superiore capite explicata, ubi de creatione hominis actum est.

Alia iterum temporis fiebat distinctio per annorum spatia. Anni spatium complureis gentes Lunæ decursu terminasse, satis notum est. quâ de re plura cognoscere qui velit, 20 magni Scaligeri legat opus de emendatione temporum. In istis gentibus fuisse & Celtas nostros, disertè testatur Plinius, loco prædicto. Cæterum uti τὸν νοχθήμερον, sic anni quoque initium à nocte inchoasse Gallos, auctorem paullo antè audivimus Cæsarem. Germanos idem fecisse, haud dubium esse potest, quando & ipsi τὸν νοχθήμερον à nocte inceperunt.

Alia denique temporis distinctio mortalibus observata est per quatuor anni partes; quarum nomina Latinis, *Ver, Aestas, Autumnus, Hiems.* Hanc DEUS an Adamo ab initio dederit, nec ne, haud temerè dixerim. Ovidius μετμορφ. lib. i, de aureo sæculo, quod Adami lapsum antecessisse, superiori capite dictum;

Ver erat aeternum, inquit.

de argenteâ autem ætate, quæ lapsum Adami statim sequuta;

Iupiter antiqui contraxit tempora veris:

Perque hiemes, aestusque, & inaequales autumnos,

Et breve ver, spatium exegit quatuor annum.

Quæ sanè gentilis hominis opinio, si cum nostrorum theologorum sententiâ conferatur, haud perinde absona videri possit. quidpe Adamum, quem divini mandati transgressione felicitatem, quâ antè fruebatur in paradiso, amisisse omnem scimus, æterni quoque illius veris jocunditate fructuq; simul privatum fuisse, probabile erat. Verum, quum ætates hiemesque nullâ aliâ re, quàm solis accessu recessuque terris fiant; sol autem ad hoc mun- 40 & hiemis & æstatis distinctiones jam inde ab solis origine exstiterint. Nec quidquam huic sententiæ obstat, quod DEUS apud Moysen, gen. cap. viii, v. ult., ita ait; *Posthinc, quàm diu eris terra, sementis, & messis, frigusque, & aestas, & hiems, diesque, & nox, non cessabunt:* quasi post inundationem demum aquarum Noacho ejusque posteris sic quatuor anni tempora constituerit DEUS. hoc quidpe non magis verum, quàm quòd & dierum & noctium distinctiones tum primum ordinaverit. At, sive ab initio mundi, sive à terrarum demum inundatione ipse DEUS iv anni constituerit tempora; Celtæ nostri prisca, quorum pater atq; conditor omnium Noachi pronepos ASCHENAZES, ab eâ constitutione abiverunt. Sic enim auctor noster, in dicto libro de Germaniâ: *Arva per annos mutant; & superest ager. nec enim cum ubertate & amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant, & hortos sepiant, & prata rigent. sola terra seges imperatur. Vnde annum quoque, ipsum non in totidem (decisse videtur, quot nos) digerunt species. hiems, & ver, & aestas, intellectum & vocabula habent: autumnus perinde nomen ac bona 50 ignorantur.* Hodie in parte veteris Celticæ Britannia quum & pomaria serant, & hortos sepiant, & prata rigent gens Germanicæ originis Angli; prisca tamen illa Celtarum consuetudo, tres numerandi tantum species sive partes anni, manet. quidpe hiems his dicitur *winter*; ver, *spring*; aestas, *summer*: autumnus verò nullum habet apud vulgum nomen. physiologi tantum, & astronomi, & si qui alii ex literatorum grege, eam partem ex Latinorum consuetudine ac vocabulo vocant *autumne*. è plebeio literarumque ignaro homine si quæras, quid id no-

- id notet; planè se ignorare respondebit Ceterùm messëm, sive messis tempestatem vocant *harvest*: vero genuinoque autumnii nomine quo etiamnum universa utitur Germania citra Codânium sinum & Cimbricam peninsulam, diversis dialectis, *herbst*, *herbest*, *hervest*, *harvest*. Ac nescio, an istud Angli è Danorum consuetudine; qui & messëm, & autumnum uno eodemque vocabula adpellant *hæst*: nam magnam cum gentis tum lingvæ suæ partem Dani olim misere in Angliam. Tacitus equidem dictam consuetudinem ex eâ causâ Germanis fuisse ait, quòd *neg. pomaria consecverint, neque hortos sepiverint, neque prata rigaverint*. Verùm hoc ego, conjectasse leviter cum magis quàm curatè explorasse, crediderim. Diodorus, sub initium libri primi, de Aegyptiorum theologiâ differens; post memoratos eorum deos Osirin & Isis, id est, Solem & Lunam: τὰς θεάς ἡ, inquit, Ἰσίδαν ἢ θεὸς ὑφίσταται τὸ σὺν πᾶσι τὰ κτήσιν διοικῆσαι, καὶ Φωνίας τε καὶ αὐξήσεως πάντα τρεμπεῖν ὡς αἰετῶν, ἀοράτων κινήσει τὴν ἐπιπέδον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, τῆ τε ἐαρινῆς καὶ θερινῆς, ἔχρησε μὲν. hoc est: *Hos deos mundum universum gubernare statuunt, nutrienteis & augenteis omnia, tripartitis anni tempestatibus, inadspectabili circuitum motu absolventibus; nempe vere, æstate, & hieme*. Ex his manifestum est, Aegyptios quoq; totum in treis tantùm digessisse species annum. An igitur his etiam nulla pomaria, nulla prata, nulli horti? Haud opinor. quidpe Aegyptii, non modò sacrorum, & scientiarum, sed omnium etiam rerum, quæ ad commodiorem faciebant vitæ humanæ usum, primos sese inventores prædicarunt. Proinde quum & apud Aegyptios austrinum populum, simulq; apud remotissimam in septentrione Celtarum gentem eadem fuerit observata consuetudo; verisimilius est, antiquissimam hanc fuisse observationem, jam inde à Noachi filiis nepotibusque in Asiâ ante lingvæ confusionem, adeoque fortè ante etiam diluvium usurpatam. Quæritur nunc, quâ tempestate initium anni fecerint Celtæ; veris, æstatis; an hiemis principio? Omnino hiemis credo principio, ut Aegyptii, Hebræorumque vetustissimi. nam id ipsùm conditi ævi fuit initium. Julianus in prædicto hymno: τὸ εὐχρηστικὸν κύκλον τὸ δὲ ἀλλοιῶδες ἀλλοιοῦσιν οἱ τὴν ἐαρινὴν ἰσομεύσαν, οἱ δὲ τὸ ἀκύκλον ἔφερον, οἱ πολλοὶ δὲ φθίνουσι ἢ δὴ τὸ πᾶσαν, ἢ λίαν τὰς ἐμφανέσας ὑμῶσι δωρεάς. id est: *Anni circuli principium alii aliunde faciunt. quidam vernum æquinoctium, quidam adultam æstatem, plerique verò deficientem jam autumnum, ut Solis manifestissima dona celebrant*. In ultimis his haud dubiè & Celtæ. Atque hanc puto habuisse rationem Tacitum, cur à hiemis nomine numerum trium anni partium inciperet.
- 30 Haecenus igitur de temporum distinctionibus, quibus præci nostri Germani juxtâ cum aliis gentibus usi sunt. Ceterùm diei civilis, sive ἑνυχθημέρας per xxiv horas distinctionem nullam illis fuisse, sed naturalibus tantùm matutini, meridiani, & vespertini temporis intervallis notasse diem, ut hodièque Turcis, Arabibus, Persis, Tartaris, & ceteris Orientis gentibus, quibus nulla horologia, consuetudo ea manet, maximè credibile est. nam & illis rudi illo ævo nulla esse potuerunt horologia. Quin omnibus simul ab initio mortalibus hanc diei in xxi v parteis distinctionem in nullo fuisse usum, arguit antiquissima significatio vocabuli ὥρα. quo quodvis temporis spatium, sive breve sive longum, notatum fuit: ita, uti nihil aliud sit, quàm quod Latini *tempus*, & *tempestatem* dixerunt. unde quatuor anni tempora Græci suo vocabulo adpellarunt ὥρας. quo etiam Diodorus usus est in tripartitâ anni
- 40 apud Aegyptios distinctione; ut supra relatum. Apud præcios quoque Germanos nostros haud aliam habuisse vim atque significationem vocabulum *stunde*, quod nunc horam valet, uti credam, hodiernum septentrionalium me inducit usus. quidpe *horas* illi vocant *timar*; quod idem vocabulum quodvis temporis spatium iis notat: pro quo reliqui nunc habent vocem *zeit*, & variante dialecto, *tyd*; Angli tamen in Britannia *time*.

CAPUT XXXIV.

De sacrorum ritibus. ac primùm de sacris lucis, & deorum simulacris.

- 50 **H**ABUISSE præcios Germanos deos jam inde à primordio gentis, item quos habuerint, pluribus supra demonstratum est. cultum eorum, atque sacra qui homines procuraverint, etiam dictum. restat nunc igitur, uti dicatur, quibus in locis, quibusque ritibus sacra fecerint.

Auctor noster, in libro de Germaniâ: *Nec cobibere parietibus deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine celestium arbitrantur. lucos ac nemora consecrant; deorumque nominibus adpellant secretum illud, quod solâ reverentiâ vident*. Templum aliquod, in quo Deus coleretur, sacrae ei fierent, populum Dei Hebræorum gentem ante Salomonis ævum habuisse, negant disertissimis verbis sacra monumenta, in lib. vii Samuelis; cap. vii. & quamquàm Lucianus, gentilis auctor, in eo libro, quem de deâ Syriâ conscripsit,